

Språket er et av de viktigste lederverktøyene du har

Hvorfor er det et kompliment å ha baller? Hva betyr egentlig slagordene til kommunene? Og hva har Donald Trump skjønt som mange kan lære av? Språkeksperter **Helene Uri** forklarer hvorfor du som leder bør bry deg om språket.

TEKST: LISA EKLI [FOTO: JULIE PIKE OG ISTOCK.COM]

I følge Uri er det å bruke språket så folk forstår, alfa og omega. Det gjelder alle, uansett om du er bedriftsleder, rådgiver i NAV, eller en politiker som skal sanke stemmer.

– Alle store ledere som andre har valgt som leder, har vært gode retorikere. Hitler blir nevnt, og uten sammenligning for øvrig, Donald Trump. Trump er en kjempegod retoriker. Mange gjør narr av ham, og noen mener han har et ordforråd på linje med en tolvåring. For å sette det på spissen – og for å provosere en smule – vil jeg hevde at det han egentlig gjør, er å snakke klarspråk. Han bruker enkle, hverdagslige ord, og velger bort alle fremmedord som kan skape distanse.

– Jeg er ikke i tvil om at Trump også har evnen til å snakke på en mer elegant måte, men at han helt bevisst velger å snakke sånn. Uavhengig av hva man mener om Donald Trump, viser han med all tydelighet hvordan språket kan brukes på en strategisk måte. Språket er enkelt, han bruker en del gjentakelser, og han snakker direkte til folket. Disse retoriske knepene er noe av nøkkelen til at han tiltrekker seg en viss type velgere.

Dyrt å bomme

Språket er et av de viktigste verktøyene vi har. Det er helt sentralt at folk forstår hva du sier, fastslår Uri.

– For gjør de ikke det, kan det bli dyrt. Erfaring fra en rekke offentlige instanser, kommuner og fylkeskommu-

ner viser at det er masse penger å spare på å bruke et klart og tydelig språk i kommunikasjonen med de ulike målgruppene.

– Samfunnet bruker millioner av kroner på å rette opp skadevirkningene etter dårlig språk. Det koster veldig mye å sende ut brev som ingen forstår, og som kundemedarbeidere må rette opp ved å svare på alle mulige spørsmål etterpå. Nettopp derfor har det offentlige satt i gang et stort klarspråkprosjekt, der målet er at tekster fra det offentlige skal ha et korrekt, klart og brukertilpasset språk. Dette er noe alle virksomheter, også private, kan ha nytte av.

Bruker slagord som sovepute

Mens Uri er varm tilhenger av klarspråkarbeidet, kan hun styre sin begeistring for arbeidet som gjøres med slagord og visjoner i mange virksomheter.

– Jeg tror en del visjoner har blitt brukt som en sovepute for mange virksomheter. De smykker seg med fine ord, og lar det være med det. Bare se på slagordene til alle kommunene! Her finnes det mange eksempler å ta av. Arendal kommune vil være *varm, stolt og utadvendt*. Molde kommune *stikker seg ut*, Asker er *mulighetenes kommune*, mens Bykle *ser langt*.

– Dette har de sittet og brukt tid og penger på å klekke ut. Og det høres jo flott ut, men hva skal de bruke det til? Hva gjør de med det? Visjoner og slagord kan selvsagt

»

«Vi er så vant til det språket vi bruker, at vi som regel ikke legger merke til det. Men det påvirker oss likevel.»

HELENE URI

være et fint første trinn, men du når ikke målet på magisk vis bare ved å si de ordene. For at du skal kunne gjøre noe med det, må du bryte det ned til helt konkrete tiltak.

– Jeg holder jevnlig foredrag for bedrifter, og da får jeg som regel tilsendt litt informasjon på forhånd, slik at jeg kan tilpasse meg målgruppen. Og etter å ha boltret meg i flotte ord og visjoner, gir jeg ofte mine ærlige tilbakemeldinger om språket de bruker. Da merker jeg at mange blir overrasket. De er ikke vant til å kle av språket på denne måten. Dette gjelder både ledere og andre medarbeidere. Det er uvant for dem å analysere språket og stille spørsmål ved denne måten å gjøre ting på. Mange tenker nok også at slike ord er fine og passende. Men hva betyr det egentlig at selskapet skal bli grønnere? Er det mindre utslipp? Skal de ansatte reise mindre?

Ord bærer på holdninger

– Ordene vi bruker i språket vårt, er gamle. Noen ord kan spores flere tusen år tilbake i tid. Siden den gang er det mye i samfunnet som har forandret seg, blant annet synet vårt på mangfold, likestilling og kjønn.

Likevel fortsetter vi å bruke en rekke ord som bærer med seg holdninger som vi ikke lenger står for. Da blir vi ufrivillige budbringere av holdninger vi ikke har, noe jeg skriver om i boken *Hvem sa hva? - kvinner, menn og språk*.

– En del ord som oppleves som rasistiske, er ikke lenger akseptert av den jevne nordmann. I Norge har vi en generelt høy bevissthet rundt slike ord og uttrykk. Men vi er ikke like oppmerksomme på hva sexistiske ord er. Det er nemlig fremdeles store forskjeller i språket vårt når det gjelder kjønn. Mange helt vanlige ord og uttrykk som vi bruker til daglig, er mer mannsdominert enn vi kanskje liker å tro. *Nordmann, førstemann og altmuligmann* er noen eksempler. I tillegg er det fremdeles slik at kjønn ofte fremheves når det er

kvinner, og du kan fremdeles høre om *kvinnelige professorer* og *damefotball*. Når det er snakk om menn, tas kjønn som en selvfølge.

– Det arbeides jevnlig for å finne mer kjønnsnøytrale alternativer for en del ord som er i ferd med å gå ut på dato. For eksempel skal alle statlige yrkestitler bli kjønnsnøytrale etter et stortingsvedtak i 2019. Noen slike tiltak ser ut til å ha konkrete konsekvenser: Etter at *helsesøster* ble erstattet med det kjønnsnøytrale *helsesykepleier* for noen år siden, søkte rekordmange menn seg til utdanningen. Og da NTNU skiftet navn på den mannsdominerte studielinjen *bygg til bygg og design*, fikk de langt flere kvinnelige søkere. Likevel er det ikke til å ta feil av – når det er snakk om å bytte ut ord i språket vårt, blir det debatt. For blir vi egentlig mindre rasistiske av å bytte ut *sigøynere* med *rom*? Mindre mannsjåvinistiske av å bytte ut *formann* med *leder*?

La oss snakke om det

– Det er ikke noe mål i seg selv å få inn kjønnsnøytrale ord overalt. Men vi må huske at den betydningen avsenderen legger i ordet, er én ting. Hvordan det tas imot av mottakeren, er en annen. Og som avsender bør vi ta hensyn til mottakerne og de vi omtaler i språket vårt. Men ordene kan ikke trylle. Vi oppnår ikke likestilling mellom kjønn eller andre grupper gjennom språket alene. Språket er et av flere verktøy. Og første skritt er ofte å snakke om det.

Vil du lese mer?

- Han, hun og hen - håndbok i språk og makt (2022)
- Hoppe etter ruccola - om godt språk, dårlig språk, klart språk og språklig bråk (2020)
- Hvem sa hva? - kvinner, menn og språk (2019)
- Godt språk - alt du trenger å vite for å ordlegge deg korrekt (2018)
- Språkmagi (2014)

«Samfunnet bruker millioner av kroner på å rette opp skadevirkningene etter dårlig språk.»

HELENE URI

– Vi er så vant til det språket vi bruker, at vi som regel ikke legger merke til det. Men det påvirker oss likevel. Så jeg synes det er flott om folk diskuterer dette rundt lunsjbordet på jobb. Blir vi mer bevisste, vil det kanskje påvirke holdningene våre, og holdningene vil påvirke handlingene våre.

Har du baller?

Uri påpeker at det ikke alltid er så lett å si fra når ord og uttrykk oppleves støtende.

– Ingen har lyst til å være den politisk korrekte som ikke tar en spøk. Likevel er det kanskje ikke alle som synes det er et kompliment å høre at de «har baller» eller «hår på brystet»? Slike begreper gir uttrykk for at egenskapene mot og dristighet er noe som forbindes med menn. Jeg slår et slag for en humoristisk tilnærming, snarere enn å løfte pekefingeren. Bytter du ut noen maskuline ord med feminine, peker du på hvor maskulint språket er. Å ha en livmor eller eggstokker virker kanskje ikke like slående, men hvorfor ikke? Tar du en samtale om dette, er sjansen større for at de som deltok, tenker seg om to ganger før de bruker begrepet neste gang. Det er målet mitt med bøkene mine og foredragene jeg holder.

– Det er mye kraft og makt i språket vårt, og hvis vi klarer å avkle de ordene og de språklige virkemidlene som brukes, kan det spille en stor rolle. Ordene gjør noe med oss. Tenk bare på ordet *monster-master*. Det ligger enormt mye makt og kraft i et sånt ord, og mye politikk. Det er det viktig å være oppmerksom på, enten for å avsløre hva andre mener når de bruker dem, eller for å kunne bruke dem selv.

Vær bevisst ditt eget språk

På spørsmål om hvordan ledere kan bruke språket for å bidra til en inkluderende og mangfoldig arbeids-

«Det er mye kraft og makt i språket vårt, og hvis vi klarer å avkle de ordene og de språklige virkemidlene som brukes, kan det spille en stor rolle.»

HELENE URI

Om Helene Uri

JOB: Forfatter. Holder ofte kurs og foredrag om språk og litteratur, og er Aftenpostens faste språkspaltist.

ERFARING: Har skrevet mer enn 40 bøker, både romaner og faglitteratur, oversatt til 20 språk, og har vunnet flere priser (Brageprisen, Riksmålsprisen, Kulturdepartementets pris for barne- og ungdomslitteratur). Arbeidet i 12 år ved Universitetet i Oslo, har vært professor II ved Høyskolen Kristiania og ved Barnebokinstitutt. Har hatt en rekke ulike verv, blant annet styremedlem i Språkrådet og medlem av juryen for Nordisk råds litteraturpris.

UTDANNING: Doktorgrad i språkvitenskap (Universitetet i Oslo).

plass, svarer Uri at det mest av alt handler om å reflektere over eget språk.

– Tenk deg gjerne om to ganger, og legg merke til det når du eller andre bruker ord som fremhever kjønn. Forsøk å ta andres perspektiv. Er det nødvendig å bruke dette ordet? Kanskje får du en aha-opplevelse.

– Jeg tror ikke norske ledere har noe ønske om å diskriminere. Det har sjelden med vond vilje å gjøre. Snakker du om at noen har baller, mener du nok ikke egentlig at man må være mann for å være modig. Det er bare et uttrykk du er vant til å bruke. Men likevel bidrar språket til å påvirke holdningene våre, som igjen påvirker handlingene våre. Og derfor er det nyttig å være bevisst.

Språkbrukerne har makta

Alle levende språk endrer seg over tid, og det er ikke slik at Språkrådet kan bestemme hvilke ord som er lov å bruke i det norske språket, understreker Uri.

– Dette er det språkbrukerne selv som bestemmer. Når det oppstår nye ord som tetter et hull i språket for deg, øker sjansen for at du tar det i bruk. For mange er det slik med det relativt nye pronomenet «hen». Det er et inkluderende og praktisk ord som gjør at du slipper å skrive «hun eller han», og som også inkluderer mennesker med annen kjønnsidentitet.

– Våre svenske naboer var litt tidligere ute enn oss med å ta det i bruk, så der er det blitt mer vanlig. Men også i Norge har bruken vokst betydelig de siste årene. Det er ikke noe nøytralt ord, og mange stusser over det når det brukes. Noen blir også provosert. Men det er jo ikke noe som skal innføres med tvang i alles vokabular. Det er opp til hver enkelt om de har nytte av ordet eller ikke. Selv merker jeg at jeg tar litt sats før jeg sier det, for det er jo fremdeles litt uvant, avslutter Uri. *